

VICTOR HUGO • **Doksan Üç**

Quatre-vingt-treize

© Önsöz: E.H. and A.M. Blackmore, "Introduction", *Victor Hugo*,
The Essential Victor Hugo, Oxford: Oxford University Press, 2004
© Sonsöz: Éditions Gallimard, Paris, 1979

İletişim Yayınları 2577 • İletişim Klasikleri 113

ISBN-13: 978-975-05-2321-2

© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2018, İstanbul

DIZI YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYANLAR Güneş Akkor, Emrah Serdan, Barış Özkul

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Alfred Loudet, "Robespierre, Danton ve Marat", 1882

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Naci Ozansoy

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırım Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

VICTOR HUGO
Doksan Üç

Quatre-vingt-treize

FRANSIZCADAN ÇEVİREN *Alev Er*

E.H. - A.M. BLACKMORE'UN ÖNSÖZÜ,
YVES GOHIN'İN VE ÇEVİRENİN SONSÖZLERİYLE

VICTOR-MARIE HUGO 26 Şubat 1802'de Napoléon'un ordusunda görevli subay Joseph Léopold Sigisbert Hugo ile Sophie Trébuchet'nin en küçük oğlu olarak Besançon'da dünyaya geldi. Babasının atamaları gereği aile önce İtalya'ya, ardından Paris'e, oradan da İspanya'ya taşındı. Hugo 1815'ten 1818'e kadar Paris'teki Pension Cordier ve Lycée Louis-le-Grand'da devam etti. Ergenliğinden itibaren şiir yazmaya ve Virgil çevirileri yapmaya başladı. 1822'de ilk şiir derlemesi *Odes et poésies diverses*'i (Odlar ve Çeşitli Şiirler), ertesi yıl ilk romanı *Han d'Islande*'i (İzlanda Hanı) yayımladı. 1822'de bir subayın kızı olan Adèle Foucher ile evlendi. Çiftin, ilki doğumundan kısa süre sonra ölen toplam beş çocuğu oldu. Hugo 1820'li yıllarda edebiyat çevrelerine katıldı ve Lamartine, Vigny ve Musset gibi yazarlarla birlikte romantizm akımının kalesine dönmüşen Cénacle grubunu kurdu. 1827'de yayımlanan *Cromwell* oyununa yazdığı önsöz, klasik Fransız edebiyatına karşı romantizmi savunduğu bir manifesto olarak kabul edildi. 1829'da gerçek bir olaydan esinlenen *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* adlı kısa romanını yayımladı. 1830'da yayımlanan yayımlanmaz büyük başarı kazanan oyunu *Hernani* geniş kitlelerce tanınmasını sağladı. Ertesi yıl ilk tarihî romanı olan *Notre Dame'in Kamburu*'nu yayımladı. 1833'te yazdığı *Lucrèce Borgia* adlı oyununun prömiyerinde, yarım asır boyunca ilişki yaşayacağı oyuncu Julie Drouet'yle tanıştı ve âşık oldu. 1841'de uzun zamandır kabul edilmeyi beklediği Académie française'e seçildi. 1843'te kızı Léopoldine'in bir kaza sonucu ölümüyle sarsıldı. Bu kayıptan sonra siyasetle ilgilenmeye başladı ve 1852'ye kadar kitap yayımlamadı. 1845'te Kral Louis-Philippe'ten soyluluk unvanı aldı. 1848 Devrimi'nden sonra kurucu meclise ve parlamentoya girdi, burada idam cezasına karşı mücadele etti. 1851'de III. Napoléon darbe yapıp yönetimi ele geçirince, ona karşı direniş hareketi örgütlemeye çalıştı, ancak Aralık ayında tutuklanacağını anlayarak Brüksel'e, ardından Jersey'ye kaçtı. Yaklaşık yirmi yıl süren sürgün döneminde *Napoléon le petit* (Küçük Napoléon, 1852) ve *Histoire d'un crime* (Bir Suç Hikâyesi, 1877) adlı hicivlerini yazdı. Aynı dönemde *Les Châtiments* (1853, Azaplar), *Les Contemplations* (1856, Düşünceler) ve *La Légende des siècles* (1859, Yüzyılların Efsanesi) gibi en sevilen şiir kitaplarını ve *Sefiller* (1862) ve *Deniz İşçileri* (1866) gibi büyük romanlarını tamamladı. III. Napoléon 1859'da bütün siyasi sürgünler için genel af ilan etse de Hugo Fransa'ya ancak 1870'te, iktidar değişip Üçüncü Cumhuriyet kurulduktan sonra döndü. Paris'e dönüşünde halk tarafından büyük coşkuyla karşılandı ve ulusal meclise seçildi. 1872'de *Korkunç Yıl* adlı şiir kitabını, 1874'te *Doksan Üç* romanını yayımladı. 1876'da sağlık sorunları yaşadı ve hafif bir felç geçirdi. Büyük aşkı Julie Drouet'nin ölümünden iki yıl sonra, 22 Mayıs 1885'te kalp yetmezliği sonucu geçirdiği zatürreden hayatını kaybetti. İki milyonu aşkın kişinin katıldığı cenaze töreniyle Panthéon Mezarlığı'na defnedildi.

İÇİNDEKİLER

ROMANA DAİR GÖRSELLER.....	7
KRONOLOJİ.....	19
ÖNSÖZ	
VICTOR HUGO'YA DAİR / E.H. - A. M. BLACKMORE.....	35

Doksan Üç

BİRİNCİ BÖLÜM	
<i>Denizde</i>	47
İKİNCİ BÖLÜM	
<i>Paris'te</i>	139
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
<i>Vendée'de</i>	215
SONSÖZ / YVES GOHIN.....	423
ÇEVİRMENİN SONSÖZÜ	
ÇEVİRMENİN ŞAŞIRDIĞI (VE ARTIK ŞAŞIRMADIĞI) / ALEV ER.....	439

Doksan Üç'ün el yazmalarından örnekler ve 1874 tarihli ilk baskının iç kapağı.

VICTOR HUGO

QUATRE-VINGT-TREIZE

PREMIER RECIT — LA GUERRE CIVILE

TOME I

PARIS

MICHEL LÉVY FRÈRES, ÉDITEURS

RUE AUBER, 3, ET BOULEVARD DES ITALIENS, 15

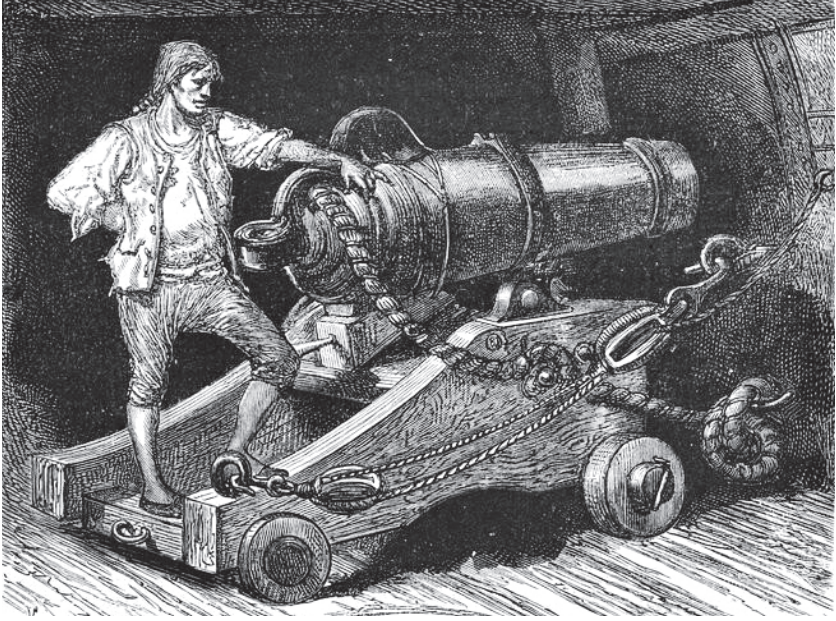
A LA LIBRAIRIE NOUVELLE

1874

Droits de reproduction et de traduction réservés.

Emile Bayard, G. Brion, Karl Bodmer,
Férat, Ferdinandus,
Gilbert, Dodefroy-Durand, Lançon,
Lix, D. Maillart, Edmond Morin,
Patterson, Riou, H. Scott ve
Daniel Vierge'in *Doksan Üç* için
yaptıkları çizimler:

- Michelle Flécharde (sol üstte).
- Kırmızı-Bere Taburu'nun çavuşu (sol altta).
- Topçubaşı (sağ üstte).
- Kont Boisberthelot, Vieuville ve topçubaşı (sağ altta).

Saudraie Ormanı

Mayıs 1793'ün son günleriydi. Santerre'in bir Paris taburu Bretagne'a gelmiş, Astillé'deki ürkütücü Saudraie Ormanı'nı arıyordu. Sayıları ancak üç yüz kadardı; çünkü çetin savaş taburu kırıp geçirmişti. Argonne, Jemmapes ve Valmy muharebeleri sonunda, altı yüz mevcutlu Birinci Paris Gönüllü Taburu'nun yirmi yedi, İkinci Tabur'un otuz üç, Üçüncü Tabur'un da elli yedi mevcuda düştüğü günlerdi. Epik kavga günleri.

Paris'ten Vendée'ye gönderilen taburlarda toplam dokuz yüz on iki asker vardı. Her tabura üçer top verilmişti. Çabucak yola koyulmuşlardı. 25 nisanda, Gohier adalet, Bouchotte da savaş bakanıyken, Bon-Conseil seksiyonu, Vendée'ye gönüllü taburu gönderilmesini önermiş, Lubin Komünü üyesi de bu konuda rapor hazırlamıştı; Santerre 1 Mayıs'ta on iki bin asker, otuz top ve bir topçu taburuyla yola çıkmaya hazırdı. Taburlar öyle çabuk ama öyle iyi tertip edilmişti ki bu yapıdan günümüzde bile yararlanılır: Cephe birliği oluştururken onların yöntemi örnek alınır. Değişiklik, yalnızca er ve astsubayların sayısal oranındadır.

Paris Komünü 28 Nisan'da Santerre gönüllülerine şu emri vermişti: "Bağışlamak yok, tutsak almak da!" Mayıs sonunda Paris'ten yola çıkanların sekiz bini ölmüştü.

Saudraie Ormanı'nda görevlendirilen tabur büyük bir temkinle

ilerliyordu. Kesinlikle acele etmiyorlardı. Sağa sola, öne arkaya bakıp duruyorlardı. Kléber şöyle demişti: “Askerin sırtında bile gözü vardır.” Uzun süredir yürüyorlardı. Saat kaçtı acaba? Günün hangi vaktinde idiler? Yanıtlamak çok güçtü. Çünkü böyle sık ve el değmemiş ormanlarda her an akşamdır ve gün asla ışmaz.

Saudraie acılı olaylara sahne olmuş bir ormandı. Kasım 1792'den sonra, iç savaş kurban almaya önce orada başlamış; Mousqueton, o korkunç topal işte bu ormanın karanlıklarından çıkmıştı. İnsanın tüylerini diken diken edecek kadar çok cinayet işlenmişti burada. Daha ürkütücü bir yer olamazdı. Askerler büyük bir ihtiyatla, her tarafı çiçekle kaplı ormanın içlerine doğru ilerliyordu. Çevrelerinde dallardan oluşan kıpır kıpır bir duvar vardı: Yapraklardan tatlı bir serinlik yayılıyordu. Güneşin ışıkları bu yeşil karanlığı orasından burasından deliyordu. Glayöller, bataklık süsenleri, nergisler, güzel havaların yakında olduğunu müjdeleyen küçük çiğdemler, ilkyaz safranları kalın bir halı gibi toprağı süslüyordu. Bunların arasında da türlü türlü kara yosunu vardı; kimi tırtılı, kimi de yıldızları çağırıştırıran. Askerler dalları usulca aralayarak, sessizce ve adım adım ilerliyordu. Süngülerin hemen üstünde kuş civıltıları duyuluyordu.

Eskiden, savaştan önceki günlerde Saudraie'de kuş avına çıkılırdı. Geceleri kuş avlanırdı buralarda. Şimdiyse insan avlanıyordu.

Her taraf karaağaç, gürgen ve meşeyle kaplıydı. Toprak düzdü. Yosun ve kalın bitki örtüsü adamların yürürken çıkardığı gürültüyü en aza indiriyordu. Bitki örtüsü patika izlerini tümüyle silmişti. Böğürtlenler, yabani erik fidanları, süpürge otları, sığırkuyrukları, dikenler boy boydu: On adım ötedeki birini bile görmek mümkün değildi.

Arada bir, çalıların arasından bir balıkçıl ya da bir su tavuğu havalanıyordu: Yakınlarda bir bataklık olmalıydı.

Yürüyorlardı. Kaygıyla ve aradıklarını bulmaktan korkarak, sonu belirsiz bir maceraya ilerliyorlardı.

Zaman zaman kamp izlerine rastlıyorlardı. Yanmış, çiğnenmiş otlar, haç biçimli sopalar, kanlı dallar görüyorlardı. Şurada çorba pişirilmiş, burada dua edilmiş, orada vurulanların yaraları sarılmıştı. Ama bütün banları yapanlar ortadan kaybolmuştu. Neredeydiler? Belki çok uzakta, belki oracıkta bir yerde; ellerinde sün-

güleri, çalıların arasına saklanmışlardı. Orman iyiden iyiye ıssız görünüyordu. Tabur tepeden turnağa ihtiyat kesilmişti. Issızlık tekinsizlikle eşanlamlıydı çünkü. Ortalıkta kimse görünmüyor, bu da askerlerin kaygısını iyice artırıyordu. Bu adı kötüye çıkmış ormanla işleri vardı doğrusu.

Pekâlâ bir tuzakla karşılaşabilirlerdi.

Otuz askerden oluşan keşif kolu birliğin epey önünden gidiyordu. Başlarında bir çavuş vardı. Tabur bakkalı kadın da yanlarındaydı. Bakkal kadınlar, hemen her tarafta, öncü kola gönüllü katılıyordu. Bu kuşkusuz tehlikeliydi ama bir şeyler görebilme umudu da vardı. Merak, kadın cesaretinin türlü biçimlerinden biridir.

Keşif kolundaki askerler birden tepeden turnağa titrediler. Peşine düştükleri hayvanın iniyle karşı karşıya gelen avcılara da böyle olur. Bir çalılığın içinde birinin nefes aldığını duyar gibi olmuşlardı. Ayrıca yapraklar da kıpırdamıştı sanki. Çalıyı birbirlerine gösterdiler.

Arama tarama görevine giden keşif kollarına subayların müdahale etmesi gerekmez: Onlar ne yapmak gerektiğini bilir zaten.

Kıpırtının olduğu yeri bir anda çevirdiler. Tüfeklerin namluları çalılığı kuşatıverdi. Çalılığın karanlıkta kalan merkezine dört bir yandan nişan aldılar. Askerler, parmakları tetikte, gözlerini kuşukulu hedefe dikmişti. Yaylın ateşi açmak için çavuşun komutunu bekliyorlardı.

O ara bakkal kadın büyük bir cesaretle çalıların oraya bakmaya gitti. Ve tam çavuş “Ateş!” diye bağırarak üzereydi ki, “Durun!” diye haykırdı. Sonra askerlere döndü:

“Ateş etmeyin yoldaşlar!”

Ve çalının içine daldı. Askerler de onu izledi.

Gerçekten de birileri vardı.

Çalılığın en sık olduğu yerde, ağaç kökleri yakılarak odunkömürü ocağı haline getirilen ve çevresi dallarla beslenip bir tür üstü açık odacığa benzetilen bir kovuk vardı. Kovuğun kıyısında, yosunların üstünde oturan bir kadın gördüler. Kucağındaki çocuğu emziriyordu. Yanında saman saçlı iki çocuk daha vardı. Başlarını kadının dizlerine dayamış, uyuyorlardı.

Kuşkulandıkları tuzak, işte buydu.

“Burada ne işiniz var?” diye bağırdı bakkal kadın.

Kadın başını kaldırdı.

Bakkal kadın öfkeyle sürdürdü:

“Deli misiniz siz, burada ne işiniz var?”

Sonra ekledi:

“Az kalsın ölüp gidecektiniz!”

Derken askerlere döndü:

“Bu bir kadın.”

“Bunu biz de görebiliyoruz Pardine,” dedi askerlerden biri.

Bakkal kadın yeniden söze girdi:

“Sen kalk kendini öldürtmek için ormana gel, aptallığın bu kadarı da olmaz!”

Kadın şaşırmış, ürkmüş, korkmuş, çevresine bakınıp duruyordu. Tüfeklerde, kasaturalarda, süngülerde, yabani suratlarda geziyordu gözleri: Düşteydi sanki.

O ara çocuklar da uyandı ve bağırmağa başladılar:

“Acıktım,” dedi biri.

“Korkuyorum,” dedi öteki.

Küçükse anasının memesini emmeye devam ediyordu. Bakkal kadın küçüğe seslendi:

“Her şey senin hakkın!”

Ananın korkudan dili tutulmuştu.

Çavuş bağırdı:

“Korkmayın, biz Kırmızı-Bere Taburu’yuz.”

Kadın tepeden turnağa titredi. Çavuşa, kaş, bıyık ve kor gibi yanan iki adet gözden ibaret bu sert çehreye baktı.

“Eski soylu Kızıl-Haç Taburu,” diye ekledi bakkal kadın. Çavuş sürdürdü:

“Sen kimsin bayan?”

Kadın, dehşete kapılmış, ona bakıyordu. Paçavralar içinde, zayıf, genç, soluk tenli bir kadındı. Başında Bröton köylü kadınlarınminki gibi bir kukuleta vardı. Omuzlarına attığı yün atkıyı düşmesin diye sicimle boynuna bağlamıştı. Açık göğsünden memeleri görünüyordu. Ama o, dişi bir hayvan kayıtsızlığıyla, buna aldırış bile etmiyordu. Ayakları kan içindeydi. Ne çarığı ne de çorabı vardı.

“Zavallının biri bu,” dedi çavuş.

Bakkal kadın askerce ama kadınsı sesiyle usulca söze girdi:

“Adınız nedir?”

Kadın ne dediği anlaşılmas bir kekelemeyle mırıldandı:

“Michelle Flécharde.”

Bakkal kadınsa bir yandan, kocaman eliyle meme emen çocuğun başını okşuyordu:

“Bu yavrucak kaç yaşında?” diye sordu.

Ana soruyu anlamadı. Bakkal kadın üsteledi:

“Size yaşını sordum.”

“Ha! On sekiz aylık,” dedi ana.

“Bayağı büyükmüş,” dedi bakkal kadın. “Artık memeden kesmeli. Senin sütün onu doyurmaz ki. Biz ona çorba veririz.”

Ana artık onlara güvenmeye başlamıştı. İyiden iyiye uyanmış olan iki çocuk korkudan çok merakla bakıyordu. Askerlerin bere-sindeki tüyleri seyrediyorlardı hayran hayran.

“Ah! Çocuklar çok aç,” dedi ana.

Ve ekledi:

“Benim de sütüm kalmadı.”

“Onlara yiyecek bir şeyler veririz,” diye bağırdı çavuş, “sana da. Ama sorun bununla bitmiyor. Siyasi düşüncen nedir?”

Kadın çavuşa baktı ama yanıt vermedi.

“Soruyu duydun mu?”

Kadın kekeledi:

“Beni daha çok küçükken manastıra koydular. Ama sonra evlendim; yani rahibe değilim. Manastırda Fransızca konuşmayı öğretiler. Derken köyümüzü yaktılar. O kadar apar topar kaçtık ki çağırğımı yiyecek fırsatım olmadı.”

“Ben sana siyasi düşüncenin ne olduğunu sordum?”

“Bunun ne demek olduğunu bilmiyorum ki.”

Çavuş sürdürdü:

“Çünkü her tarafta casuslar var. Ve casusları kurşuna dizerler. Bunu anlıyorsun değil mi. Haydi konuş, çingene olmayasın sakın? Memleketin neresi?”

Kadın hiçbir şey anlamadığını belirten bir yüz ifadesiyle bakmaya devam etti. Çavuş yineledi:

“Memleketin neresi?”

“Bilmiyorum,” dedi kadın.

“Nasıl yani, memleketinin neresi olduğunu bilmiyor musun?”

“Ha! Memleketim mi? Bilyorum tabii.”

“İyi öyleyse, memleketin neresi?”

Kadın yanıtladı:

“Siscoignard Çiftliği. Azé Kilisesi’ne bağlı.”

Şaşırarak sırası bu kez çavuşa gelmişti. Biraz düşünüp yeniden sordu:

“Ne dedin?”

“Siscoignard.”

“Bu memleket değil ki.”

“Benim memleketim orası.”

Kadın bir an düşündükten sonra ekledi:

“Şimdi anlıyorum Mösyö! Siz Fransa’dansınız, bense Bretagne’danım.”

“Yani?”

“İkisi aynı memleket değil.”

“Kim demiş?” diye bağırdı çavuş. “İkisi de vatan.”

Kadın yeni ve kısa bir yanıtla yetindi:

“Ben Siscoignard’danım.”

“Pekiyi, Siscoignard’dan ol,” dedi çavuş. “Ailen oralı mı?”

“Evet.”

“Ne iş yaparlar?”

“Hepsi öldü. Artık hiç kimsem yok.”

Konuşmaya biraz fazla düşkün bir adam olan çavuş sorgulamayı sürdürdü:

“Herhalde akrabandan birileri vardır canım! Ya da en azından daha önce vardı. Kimsin sen? Haydi konuş.”

Kadın, insan ağzından çıkan sözden çok hayvan çılgılığını andıran bu “En azından daha önce vardı,” lafını sersemleyerek dinledi.

Neden sonra, bakkal kadın araya girme gereği duydu. Meme emen çocuğun başını okşamaya koyuldu yeniden. Öteki iki çocuğun yanaklarına da birer fiske attı.

“Bu memedeki çocuğun adı ne?” diye sordu. “Yanılmıyorsam, kız bu.”

Ana yanıtladı:

“Georgette.”

“Ya büyüğünki? Bu yumurcak da erkek olmalı.”

“René-Jean.”

“Küçüğünki ne? Galiba bu da erkek, topuz da bir şey!”

“Gros-Alain,” dedi ana.

“Güzel yavrular,” dedi bakkal kadın. “Şimdiden koca adam olmuşlar.”

O arada çavuş yeniden üsteledi:

“Konuş bakalım bayan. Evin var mı?”

“Eskiden vardı.”

“Neredeydi?”

“Azé’de.”

“Neden evinde değilsin?”

“Yaktılar da ondan.”

“Kim yaktı?”

“Bilmiyorum. Savaşta yandı.”

“Nereden geliyorsun?”

“Oradan.”

“Nereye gidiyorsun?”

“Bilmiyorum.”

“Sadede gel. Kimsin sen?”

“Bilmiyorum.”

“Kim olduğunu bilmiyor musun?”

“Biz canımızı kurtarmaya çalışan insanlarız.”

“Hangi partidensin?”

“Bilmiyorum.”

“Mavilerden misin, Beyazlardan mı? Kimin yanındasın?”

“Ben çocuklarımla yanındayım.”

Kısa bir sessizlik oldu. Sonra bakkal kadın araya girdi:

“Benim hiç çocuğum olmadı. Çünkü buna zamanım yoktu.”

Çavuş yeniden başladı:

“Peki ya akrabaların! Haydi bayan, akrabalarımla ilgili bilgi ver. Örneğin, benim adım Radoub, çavuşum, Cherche-Midi Sokağı’ndanım, anam babam da orada otururdu. Gördüğün gibi, ben akrabalarımın söz edebiliyorum. Sen de seninkileri anlat. Akrabalarının kimler olduğunu söyle bize.”